

Inhoud van deze nieuwsbrief:

1. Zomerspecial
2. Motmugjes, motvliegjes, aalputmotje, *Psychoda alternata*
3. Eikenprocessierups
4. Bijensterfte, wereldwijd een groot probleem
5. Tips

1. Zomerspecial



Ons klimaat verandert. Zowel in het planten- als in het dierenrijk en waarschijnlijk ook in het minder zichtbare rijk der schimmels, bacteriën en virussen treden verschuivingen en aanpassingen op. De balans tussen plaagorganismen en hun predatoren raakt verstoord en is niet gemakkelijk te herstellen door de toenemende vermindering van geschikte leefomgeving en biodiversiteit, en daarbij het overvloedig gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Wanneer deze balans verstoord is hebben sommige organismen de kans om zich flink te vermeerderen. Vinden wij ze vervelend dan noemen we ze een plaag. Dit kan een tijdelijk iets zijn en zich vanzelf herstellen, maar door de klimaatverandering wordt dit een ander verhaal. Soorten die eerst hier niet voorkwamen, rukken op naar

Nederland. Sommige plantensoorten en diersoorten zijn leveren ons nieuwe allergenen.

Wij zien ziekten een vlucht nemen, zoals de ziekte van Lyme, veroorzaakt door een bacterie die overgebracht wordt door een teek, Q-koorts, veroorzaakt door een bacterie die voorkomt bij geiten en schapen en MRSA, de tegen antibiotica resistente stafylokok, vindt men niet meer alleen meer in ziekenhuizen maar ook bij veehouders. Er kruipen motvliegjes uit de riolering, die in operatiekamers een probleem vormen en waar we vroeger nooit iets van hoorden en de eikenprocessierups is nu al tot in Drenthe gesignaleerd. Bovendien staat de malariamug zo ongeveer voor de deur. Last but not least: over de hele wereld hebben de bijen het moeilijk en zijn hele kolonies in het voorjaar gewoon verdwenen op enkele individuen na.

Vanwege het feit dat we vragen en meldingen krijgen op het gebied van bovengenoemde biologische 'milieufactoren', willen we deze zomernieuwsbrief aan dit onderwerp wijden.

Registratie

Het Meldpunt Gezondheid en Milieu registreert milieugerelateerde gezondheidsklachten van zowel mensen als dieren. Als u iets opvalt aan het gedrag van dieren in uw omgeving o.i.v bepaalde milieufactoren, kunt u dat melden bij het MGM. **Centrale meldtelefoon: 010-4558201** of via het **registratieformulier** op de website.

2. Motmugjes, motvliegjes, aalputmotje, *Psychoda alternata*

Op 17 juni 2009 kreeg het MGM de volgende vraag:

"We hebben last van heel veel vreemde vliegjes, absoluut geen fruitvliegjes. Na thuiskomst van de vakantie lag de hele vensterbank vol met die dode vliegjes. Ik heb wel de roosters, ook van de kruipruimte met gaas dicht gemaakt, maar dat helpt niet. Zijn die gevaarlijk en waar komen ze vandaan?"



Antwoord: Waarschijnlijk gaat het om motmugjes, ook wel motvliegje of aalputmotje genoemd. Zij haalden de afgelopen tijd de krant doordat ziekenhuizen daardoor hun operatiekamers moesten sluiten *.

Ze zitten doorgaans in de buurt van wastafels en in badkamers. Vliegen kunnen ze niet goed, ze springen meer dan dat ze vliegen. Hun lichaamslengte is 1,5-6,5 mm en hun vleugeltje zijn langer en staan in een V-vorm. De mugjes steken niet. Vooral weinig gebruikte afvoeren of afvoeren met veel organisch materiaal, ook dakgoten, zijn ideale broedplaatsen. In het modderlaagje dat constant vochtig moet zijn, leggen ze hun eitjes. In filters van rioolssystemen hebben de larven een nuttige functie, omdat ze de omzetting van organisch materiaal bevorderen. Motvliegen zijn het best te bestrijden door het modderlaagje te verwijderen. Het reinigen van zwanenhalzen en afvoeren met kokend sodawater werkt bijzonder effectief. Hierbij moet men wel op de overloopgaten letten, omdat ook hier goede levensvoorwaarden aanwezig zijn. (Elseviers Gids van nuttige en schadelijk insecten in en om het huis, 1976)

* AD 28-11-2006 : *Het Havenziekenhuis in Rotterdam heeft gisteren en vandaag alle operaties afgelast. De beslissing is genomen nadat in twee operatiekamers motmugjes waren aangetroffen.*

<http://www.geneeskundestudent.nl/nieuws/Mugjes-leggen-operatiekamers-Havenziekenhuis-plat-eigen32.html>

* AD 30-6-2009: *Alle acht operatiekamers in het Albert Schweitzer ziekenhuis, locatie Dordwijk in Dordrecht, zijn maandag gesloten nadat kleine vliegjes waren aangetroffen. Hierdoor bestaat het risico dat de operatiekamers niet meer steriel zijn, meldt een woordvoerder van het ziekenhuis dinsdag.*

http://www.ad.nl/drechtsteden/3328547/Ziekenhuis_staakt_operaties_wegens_vliegjes.html

3. Eikenprocessierups

Klachten van de eikenprocessierups

Het MGM werd afgelopen maanden een aantal keren gebeld door mensen met vragen over de eikenprocessierups. Mensen die in contact komen met de brandharen van deze rupsen krijgen gezondheidsklachten. Hoewel deze rups in het verleden zeldzaam was in Nederland rukt hij de laatste jaren op vanuit het zuiden en komt hij inmiddels voor in alle provincies, behalve Groningen en Friesland. Door de toename van het aantal rupsen en de toenemende verspreiding over Nederland neemt de kans op blootstelling toe en daarmee het aantal mensen met gezondheidsklachten. De bellers vragen zich af waarom gemeenten in sommige gevallen niet bestrijden of de nesten opruimen. Ook wordt aangegeven dat de middelen die ze van de huisarts hebben gekregen niet helpen.



Overlast/Gezondheidsklachten

Iedereen die in contact komt met de brandharen kan klachten krijgen. Er hoeft geen direct contact te zijn met de rups, blootstelling vindt namelijk vooral plaats door het inademen of aanraken van brandharen, die in de lucht zweven. Ook de grond rond besmette bomen, besmette kleding (wasgoed), speelgoed, tuinmeubels enz. kunnen blootstellingbronnen zijn. De meeste kans op blootstelling en overlast is in de periode mei t/m augustus. De rest van het jaar kunnen mensen ook (in mindere mate) blootgesteld worden aan brandharen uit oude nesten.

Bij huidcontactcontact veroorzaakt het gif in deze haren plaatselijke pijnlijke huiduitslag met hevige jeuk, pukkeltjes, bultjes of met vocht gevulde blaasjes en zwellingen. Meestal zijn de reacties op de onbedekte huid, maar door zweten, krabben of wrijven kunnen de haren zich verplaatsen naar bedekte delen en daar reacties veroorzaken. Zonder behandeling verdwijnen de klachten binnen 2 weken. Bij herhaald contact kunnen de klachten erger zijn. In sommige gevallen kan een allergische reactie van de huid ontstaan, die over het algemeen heftiger is. Hierbij ontstaan heftig jeukende bultjes en brandende rode opflikkeringen op meerdere plaatsen op het lichaam, soms in combinatie met ademhalingsproblemen, koorts, algehele malaise, duizeligheid, braken en in ernstige gevallen een anafylactische reactie. Wanneer de brandharen in de ogen komen kan dit rode, brandende, dikke ogen veroorzaken. Soms kunnen de haartjes dieper het oog indringen en een knobbelvormige ontsteking veroorzaken, in het ergste (zeldzame) geval zelfs blindheid. Daarom wordt geadviseerd om bij aanhoudende klachten naar de huisarts te gaan. Het inademen van brandharen kan irritatie van de bovenste luchtwegen veroorzaken, klachten die lijken op neusverkoudheid, keelpijn, slikproblemen, soms kortademigheid of bronchitisachtige klachten en bij ernstige allergische reacties ademhalingsproblemen. Voor vragen over gezondheidsklachten die mogelijk verband houden met de processierups wordt geadviseerd contact op te nemen met de regionale GGD.

Voorkomen van klachten en behandeling

Bij bezoek aan een gebied waar de eikenprocessierups voorkomt is het verstandig lichaamsdelen zoveel mogelijk bedekt te houden en alle contact met rupsen, nesten en bodem te voorkomen en met name kinderen hiervoor te waarschuwen. Bij woningen in de omgeving van besmette bomen is het onverstandig om was buiten te hangen en kinderen op het gras en in zandbakken te laten spelen.

Bij contact met rupsen of haren is het van belang verspreiding van de brandharen zoveel mogelijk te voorkomen. Een manier is de huid met plakband te strippen. Ook wordt aanbevolen te douchen, haren te wassen en ogen goed met water spoelen. Besmette kleding moet goed (het liefst op 60 graden) worden gewassen.

Bij lichte symptomen is geen medische behandeling nodig, omdat de symptomen over het algemeen binnen enkele dagen tot weken verdwijnen. Bij hevige jeuk kunnen anti-jeukmiddelen, bijvoorbeeld zalf met mentol, aloë vera of calendula verlichting geven. Bij ernstiger klachten is het verstandig naar de huisarts te gaan.

In sommige gevallen wordt gekozen voor een kortdurende behandeling met corticosteroïdencreme of voor een behandeling met antihistaminica. Van beide is de effectiviteit echter niet bewezen. Bij zeer ernstige klachten, vergelijkbaar met een anafylactische reactie, wordt de behandeling als zodanig afgestemd.

Beheersing overlast

De eigenaar van een perceel (b.v. provincie, gemeente, rijkswaterstaat, particulier) waar besmette bomen staan is verantwoordelijk voor het bestrijden van de overlast en het informeren van burgers. De bestrijding is echter niet zonder meer verplicht. Gemeenten en provincie hebben wel een zorgplicht, d.w.z. dat ze gevraagd kan worden burgers voor te lichten en preventieve maatregelen te nemen als het tot voorzienbare problemen leidt. Welke maatregelen dat zijn kan een gemeente/provincie zelf beslissen. Gemeenten/provincies zullen niet altijd kiezen voor actieve bestrijding, maar laten de keus voor een eventuele behandeling afhangen van een aantal factoren, namelijk: de mate waarin mensen in de omgeving van de besmette bomen komen, de omvang en ernst van de plaag, de hoogte van de te bestrijden bomen, de aanwezigheid van beschermde vlindersoorten (als er beschermde vlindersoorten voorkomen mag geen biologische of chemische bestrijding toegepast worden). Bij de keus voor bestrijdingsmethode kunnen ze gebruik maken van 'De Leidraad Beheersing Eikenprocessierups', opgesteld door LNV.

Biologische bestrijding (bestrijding met een bacteriesoort, die specifiek de eikenprocessierups aantast) kan in een vroeg stadium (april-mei) worden toegepast als vooraf verwacht wordt dat de overlast in een bepaald gebied groot zal worden. Na deze periode heeft deze behandeling geen zin. In de latere periode kan gekozen worden voor zuigen of wegbranden van rupsen/nesten. Bestrijdingsmethoden brengen ook risico's met zich mee. Zo kunnen door het afbranden brandharen zich juist meer verspreiden (soms wel tot 100 meter), biologische bestrijding kan irritatie van huid, ogen, darmen en luchtwegen veroorzaken bij mensen in de omgeving. Het is dus van belang dat er een goede afweging van risico's wordt gemaakt. Tijdens het bestrijden moeten burgers, vee en huisdieren op afstand worden gehouden. Gemeenten en provincie, zijn dan ook verplicht om omwonenden en voorbijgangers op de hoogte te stellen.

Gemeenten moeten, in het kader van de zorgplicht, burgers voorlichting geven over de processierups, welke maatregelen worden genomen, wat te doen bij en ter voorkoming van gezondheidsklachten, waar overlast kan worden gemeld en informatie kan worden gekregen, wat de risico's zijn voor veehouders. Dit kan via informatieborden bij besmette terreinen en via huis-aan-huisbladen, folders of internet.

Iemand die besmette bomen in de gemeente of langs de provinciale weg signaleert kan dit het beste melden bij de gemeente, c.q. provincie, zodat zij maatregelen kunnen nemen. Particulieren worden (door de GGD) geadviseerd niet zelf de rupsen te bestrijden, maar een deskundig bedrijf in te huren en hierover advies te vragen bij de gemeente.

Voor vragen over het algemene beleid met betrekking tot de beheersing en bestrijding van de eikenprocessierups wordt geadviseerd contact op te nemen met het Aanspreekpunt Eikenprocessierups, van de Plantenziektenkundige Dienst in Wageningen, tel: 0317- 496805.

Lees ook het uitgebreider artikel: **Klachten i.v.m. de eikenprocessierups:**

<http://www.meldpuntgezondheidsmilieu.nl/documenten/fags/a.eikenprocessierups%202009.pdf>

4. Bijensterfte, wereldwijd een groot probleem

Honingbijen worden in Nederland gehouden door ongeveer achtduizend imkers. Dit zijn voornamelijk de wat oudere hobbyisten. Een van deze hobbyisten, die behalve bijen ook een kruidentuin heeft, stuurde ons begin dit jaar een opmerkelijke melding: *Er staat op 50 m afstand een oude 42 meter hoge radiozendmast (FM). Die mast maakt bij oostenwind een sterk zeurderig geluid. Ik hoor dat en ik denk dat daardoor in het voorjaar van 2008 alle bijen wegvlogen om twee weken later weer terug te komen. Dit herhaalde zich vier keer, steeds tijdens dat geluid. Zelf heb ik hier minder energie dan in het ecobedrijf waar ik (harder) werkte voordat ik in 2004 in de buurt de radiozendmast kwam te wonen. Ook heb ik vaak een zwaar hoofd, hoofdpijn en last van vermoeidheid. De radio is te horen via het keyboard.*

Deze melding en alle publiciteit de laatste tijd over verdwijnende honingbijen waren aanleiding om meer aandacht aan dit probleem te besteden, omdat er toch indirect een duidelijk verband is tussen het verdwijnen van de bijen en onze gezondheid, al is het alleen maar door het schaarser en dus duurder worden van fruit. En met de hand bestuiven van bloemen, daar kunnen we in Nederland niet aan beginnen.

Waardevolle bijen



Sinds 1850 is het aantal bijenvolken gestaag teruggelopen van 200.000 tot 80.000 in de zomer en 40.000 in de winter. Bijen zijn zeer belangrijk voor de bestuiving van land- en tuinbouwgewassen en wilde planten. Pas in 1900 is men het belang gaan inzien van honingbijen als bestuivers. Ze nemen de bestuiving van 80% van de gewassen voor hun rekening (de rest gebeurt door wind, vogels, muizen, etc). Er zijn nu een twintigtal bestuivingsimkers, die veel bijenvolken hebben. Zeer ruwe schattingen leveren een jaarlijkse economische waarde van bestuiving voor de voedselproductie van 1,1 miljard euro. Voor ecosystemen zou deze waarde 187 miljoen euro zijn, vanwege het feit dat zonder insectenbestuiving de biodiversiteit achteruit gaat.

De alarmklok voor de 'verdwijnsiekte', CCD!

Wageningse onderzoekers en de Nederlandse Bijenhouders Vereniging hebben onlangs de alarmklok geluid, vanwege de toenemende sterfte onder de bijenvolken. In januari 2009 publiceerde LNV het Rapport 'Visie Bijenhouderij en Insectenbestuiving' met een analyse van bedreigingen, knelpunten en aanbevelingen. Dit vanwege de voor het eerst in de VS gesignaleerde 'verdwijnsiekte' of Colony Collapse Disorder (CCD), die nu ook in Nederland bij honingbij steeds grotere vormen aanneemt. Het typische van CCD is dat de volwassen populatie van een volk verdwijnt, terwijl er geen dode bijen in en bij de korf gevonden worden. In het eindstadium zijn alleen de koningin en wat jonge werksters over en is er een behoorlijke hoeveelheid broed en opgeslagen voedsel in de raten. Doordat op het eerste gezicht geen duidelijke ziekten worden waargenomen is CCD een raadselachtig fenomeen, waarnaar wereldwijd behoorlijk wat onderzoek gedaan wordt en waarover vele theorieën de ronde doen.

Mogelijke oorzaken van CCD, de verdwijnsiekte van honingbijen

Er zijn vele factoren die een rol kunnen spelen bij de problemen die imkers ondervinden met hun bijenvolken. Globalisering, klimaatverandering en de smalle genetische basis van de honingbij zullen mogelijk een effect hebben, maar daarnaast oefenen ook nieuwe ziekten en nieuwe milieufactoren hun invloed uit op het welzijn van de honingbij. De belangrijkste in de literatuur naar voren gebrachte mogelijke oorzaken zijn:

1. Ziekteverwekkers bij bijen: varroamijt, parasieten, schimmels, bacteriën en virussen.
2. Gebruik van bestrijdingsmiddelen zowel in als buiten de bijenkorf
3. Gebrek aan voldoende eiwitten aan het eind van de zomer
4. Elektromagnetische en magnetische velden
5. Genetisch gemodificeerde gewassen

Waar de bijen die CCD vertonen het meest onder te lijden hebben, moet nog worden aangetoond. Imkers denken in de richting van gebrek aan eiwitrijk stuifmeel in het begin van het najaar, maar wetenschappers denken meer in de richting van onvoldoende bestrijding van de varroamijt (die ook weer overbrenger is van andere ziekteverwekkers, zoals de recent uit Azië afkomstige *Nosema cerenae*), andere ziekteverwekkers en gewasbeschermingsmiddelen. Bovengenoemde bedreigingen beïnvloeden elkaar onderling en kunnen elkaar versterken, waardoor het immuunsysteem en het gedrag van bijen kan veranderen. De meeste onderzoeken komen uit op een multifactoriële oorzaak voor CCD.

Wat te doen

Als de massale sterfte in dezelfde mate doorzet zoals nu het geval is, bestaat er een reële kans op voedselschaarste en daardoor zullen de huidige economische en voedselcrises nog eens extra versterkt worden. Er ligt een belangrijke taak, zowel voor onderwijs als wetenschap om meer voorlichting te geven cq. meer onderzoek te doen naar de sterfte onder bijen (en andere nuttige insecten) en het verband met de veronderstelde factoren aan te tonen of te weerleggen. En daarbij niet op voorhand bepaalde factoren uit te sluiten. In Nederland reserveerde minister Gerda Verburg (LNV) een miljoen euro. Dit werd bekend op 17 juli 2009. Verburg wil zo meer informatie verzamelen over de bijensterfte en bijenhouderij, want betrouwbare gegevens ontbreken nu volgens haar. Het geld is een aanvulling op de 170.000 euro die elk jaar al gaat naar onderzoek aan de varroamijt en de parasiet *Nosema* cerenae* die samen als "bedreiging nummer een" worden gezien. De vraag is of dit genoeg is.

Maar voor mensen zoals de meldster duurt dit allemaal veel te lang. Tot overmaat van ramp wil de gemeente vergunning verlenen voor het plaatsen van een 65 m hoge mast op 10 meter van haar bed. Zij vreest voor haar bijenvolken en haar eigen gezondheid...

Voor een uitgebreid artikel over het onderwerp CCD: <http://www.meldpuntgezondheidsmilieu.nl/documenten/faqs/bijen.pdf>

* Meer weten over *Nosema*? <http://www.meldpuntgezondheidsmilieu.nl/rechterbalk/fagsnosema.html>

5. Tips

1. Teken de petitie Stop de Bijensterfte: http://www.petities.nl/petitie/stop_de_bijensterfte

2. Help bijen de herfst door.

Bijen hebben het vooral moeilijk in de maanden augustus, september en oktober. Er zijn dan te weinig planten en de kwaliteit van het stuifmeel en de nectar is minder dan in de lente.

Om de bij te helpen, kunt u nu via Natuur & Milieu een zakje bij-vriendelijk bloemenzaad bestellen. Daarin zitten zaden van Malva, Dille, Korenbloem, Nigella, Koreander, Goudsbloem, Borage, Bladrammenas, Mosterd, Boekweit en Phacelia. Als u deze zaden in juli plant, zullen ze deze herfst bloeien en de bijen helpen om hun broed goede kwaliteit en kwantiteit nectar en stuifmeel te geven.



Hier kunt u de gratis zaadjes bestellen: <http://www.natuurenmilieu.nl/page.php?pagelD=129>